

ΠΕΡΙ

ΑΝΑΤΡΟΦΗΣ (EDUCATIO.)

Παρά τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησι τε καὶ Ῥωμαίοις.

(Συνέχεια. Ἰδε φυλλ. ΡΣΤ').

—o—

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΝΑΤΡΟΦΗΣ ΤΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ.

Ἡ θεωρία τῆς Ῥωμαϊκῆς ἀνατροφῆς, ἥς τὰ κυριώτερα μόνον ἐξιστοροῦμεν ἐνταῦθα, φέρει ἡμᾶς εἰς ἑτέραν σφαῖραν. Ὁ Ῥωμαῖος ἵσταται ἐφ' ἑτέρου ἐδάφους, ἐστὶν ἑτέρας φύσεως καὶ ἑτέρου χαρακτῆρος ἢ ὁ Ἕλλην, καὶ διὰ τοῦτο ἑτέρα καὶ ἡ γλῶσσά του. ἑτερον τὸ πολίτευμα, ἑτέρα ἡ ἀνατροφή. Τρία κύρια στοιχεῖα, ἡ πολιτεία, τὸ δίκαιον, ὁ πόλεμος, εἰσὶν ἐνταῦθα ἰσχυρώτερον ἀνεπτυγμένα ἢ παρὰ τοῖς Ἕλλησι, καὶ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κόσμου ἐμφανίζονται ὑπὸ ἀρχέτυπον καὶ ἐξέχουσιν μορφήν. Ἡ πολιτικὴ, ἡ νομικὴ καὶ τὰ πολεμικὰ φέρουσιν ἐνταῦθα ἄλλην χροιάν ἢ ἐν Ἑλλάδι. Ἐάν λοιπὸν ἐν τῷ συνόλῳ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ ἔθνους ἀναγνώρισωμεν ἀρχικῶς τρία κύρια στοιχεῖα, σαβινικόν, λατινικόν καὶ ἑτρουσκικόν, τότε καὶ ἐν τῇ ἀρχαιοτάτῃ ἤδη ἀνατροφή τῶν Ῥωμαίων παραδεχτέον, ὅτι διάφορα στοιχεῖα ἐξ ἐκείνων τῶν ἔθνων προελθόντα συνεχωνεύθησαν. Κατὰ τῇ ἀρχαιοτάτῃ καὶ τὴν μετ' αὐτὴν περίοδον τὸ ἐπικρατοῦν μέρος τῆς ἀνατροφῆς στηρίζεται ἐπὶ κατ' οἶκον ἐκπαίδευσιν τοῦ παιδός, καὶ ἦν συνήθης φράσις ἡ *in gremio matris educari*. Ἐκτὸς δὲ τῆς οἰκίας τὸ δι' εὐτελειῶν τινῶν παιδευμάτων καλίστασθαι ἐπιτήδειον εἰς τὴν πολιτείαν, τὸν πόλεμον καὶ τὸ δίκαιον καὶ τὰ μετὰ τούτων συνδεόμενα πολιτικὰ ὑπουργήματα ἦν κατὰ τοὺς ἀρχαίους τῆς ἀπλότητος χρόνους ὁ ὕψος καὶ ἡ τάσις τῆς ἀνατροφῆς παρὰ τοῖς εὐπατρίδαις. Αἱ ἀρχαιο-Ῥωμαϊκαὶ ἀρεταὶ τοῦ ἀνδρός ὡς πολίτου (*civis*, καὶ οἰκοδεσπότου (*paterfamilias*) ἦσαν ἡ *honestas*, ἡ *gravitas* καὶ ἡ ἀνδρική *virtus*. *Vir bonus ac prudens, vir honestus, bonus ac diligens paterfamilias* εἰπὶ τὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα Ῥωμαϊκῆς χρηστότητος ἐν τε τῷ δημοσίῳ καὶ οἰκιακῷ βίῳ. Ἀφ' οὗ προῦδυσεν ὁ πολιτισμὸς ὡς ἀρχαιο-Ῥωμαϊκὴ ἀρετὴ προσετέθη καὶ ἡ *urbanitas*, ὡς περιλήψις λεπτῶν ἡθῶν μετ' αἰδοῦς καὶ κοσμιότητος. Ἡ *urbanitas* (ἀστεϊότης) προσπορίζεται ἐν τῇ μετὰ πεπαιδευμένων ἀνδρῶν τῆς *urbis* (ἀστεως) συνανατροφῇ καὶ ἀντίκειται τῇ *rusticitas* (ἀγροικία, χωριατιά), ἣν δεικνύουσιν οἱ *homines rustici* *ex municipiis* κατ' ὅλην αὐτῆς τὴν οὐσίαν, οὐδὲ δύναται εὐκόλως νὰ τὴν ἀποβάλλωσιν (1). Ἡ *urbanitas* ἀναλογεῖ πρὸς τὸ ἐξωτερικὸν μέρος τῆς Ἑλληνικῆς

καλοκαγαθίας, χωρὶς ὅμως νὰ ἀξιοῖ καὶ τὴν ἐσωτερικὴν οὐσίαν ταύτης. Ὁ Ῥωμαῖος δύνανται *urbanus* εἶναι, τῶν ἀρχῶν αὐτοῦ μὴ οὐσῶν εὐγενεστάτων· ἀλλ' ἡ καλοκαγαθία ἦν ἰδιότης ἀνδρός κατὰ πάντα ἀρίστου καὶ τελείου.

Ἡ *matrona* (οἰκοδέσποινα) ἐνταῦθα εἶχεν ἄλλην τινα ἀξίαν καὶ ἕστιν ἡ παρὰ τοῖς Ἕλλησι, καὶ τοῦτο ἦν βεβαίως στοιχεῖόν τι σαβινικόν ἢ ἑτρουσκικόν (2). Ἡ ἐπιρροή τῆς μητρός ἐπὶ τοὺς υἱοὺς αὐτῆς ἐνταῦθα ἦν περιληπτικωτέρα καὶ ἀποτελεσματικωτέρα ἢ ἐν Ἑλλάδι. Ἡ οἰκιακὴ ἀνατροφή ὡς βάσις καὶ σπουδαιότατον μέρος τῆς παιδείσεως τῆς νεολαίας παρέμεινε σχεδὸν δι' ὅλης τῆς δημοκρατικῆς περιόδου (3), καὶ πρῶτον κατὰ τοὺς καίσαρσιους χρόνους ὑπεχώρησε μᾶλλον ἢ ἥττον τῷ συστήματι τῆς ἀγωγῆς καὶ ἐκπαίδευσιν τῷ βασιλευμένῳ ἐξαιρέτως ὑπὸ τῆς προΐμου ἤδη ἐπιστασίας τῶν παιδαγωγῶν, ὑπὸ τῶν κανόνων καὶ τῆς διδασκαλίας τῆς σχολῆς, καὶ ὑπὸ τῶν ποικίλων δι' ἀγμάτων τῶν ἰδιωτικῶν διδασκαλῶν. Ὁ Νουμάς ἤδη τὴν ἀνατροφήν εἶχεν ἐπιτρέψει τῇ τῶν γονέων ἐποπτείᾳ ἐντὸς τοῦ οἰκιακοῦ κύκλου· συνίστατο δ' αὕτη ἐπὶ πολλὸν χρόνον ἐν τινι οἰκιακῇ διὰ πατρικῆς καὶ μητρικῆς φροντίδος τελῶ μετ' ὅσον ἔφησεν εἰς πᾶν ὅτι δίκαιον καὶ ἀγαθὸν ἐνομίετο καὶ ὅτι ἄλλως ἀπητεῖτο ὑπὸ βίου, κοινωνικοῦ καὶ οἰκιακοῦ, ἐπὶ ἐπὶ ἀπλῶν βάσεων στηριζομένου. Ἡ ἐκ τῶν γραμμάτων (*literae*) προσεχομένη μερὶς τῆς παιδείας κατ' ἀρχὰς ἀκόμη ἦν εἰκότως λίαν εὐτελής, καὶ πιθανῶς περιορίζετο εἰς τὴν ἀναγκαίαν ἀνάγνωσιν καὶ γραφήν, εἰς ἃς προσετέθησαν κατ' ὀλίγον καὶ ἄλλαι διδασκαλῖαι. Τὰ καθ' ἑκάστα τοῦ τρόπου τῆς ἀνατροφῆς ἐπὶ τῶν βασιλείων, πρὸς δὲ καὶ ἐπὶ τῶν πρώτων δεκαετηρίδων τῆς δημοκρατίας μένουσιν ἡμῖν ἱκανῶς σκοτεινά. Ἐκ τοῦ ἀξιολόγου βεθμοῦ τοῦ πολιτισμοῦ, ἐφ' οὗ ἴσταντο πρὸ τῆς κτίσεως τῆς Ῥώμης οἱ Σαβῖνοι καὶ οἱ Ἑτρούσκοι, δυνάμεθα εἰκάσαι, ὅτι ἐκ τῶν ἔθνων τούτων, ὡς διαφοροὶ θεσμοὶ καθ' ὅλον, οὕτω καὶ πολλοὶ περὶ τὴν ἀνατροφήν καὶ ἐκπαίδευσιν μετεφτεύθησαν εἰς τὴν νέαν

ροκλήους ἐπισυνημμένης ἐπιτολῆς τ. Κορνή σιλ. ΙΓ'. καὶ. Περὶ δὲ τοῦ χαρακτῆρος ἐν γένει τῶν Ῥωμαίων καὶ ἀντιπαράθεσιν πρὸς τὸν Ἕλλητικόν πρβλ. τὴν ἀξιολογὴν περὶ φιλολογίας πραγματείαν τοῦ κυρίου Στ. Κουμανοῦδου ἐν τελ. 241-3 τοῦ μεκαρίτου Φιλολογικοῦ Συνεδήμου (ἔτ. 1819. Ἀρ. 7-8), καὶ τὸν πρόλογον (σελ. μστ'. καὶ.) τῆς ἱστορίας τῶν Ἑλλ. ποιητ. κ. συγγρ. ὑπὸ τοῦ κυρίου Κ. Ἀσωπίου.

(2) Τὴν παρὰ τοῖς Ἑτρούσκεις ἀξίαν τῶν γυναικῶν ἀναγνωρίζομεν ἐκ τῶν ἐπιτομῶν αὐτῶν ἐπιγραφῶν, ἐν αἷς, ὡς καὶ ἀλλοχοῦ, ἀναφέρεται οὐχὶ τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς τοῦ τεθνεώτος, ἀλλὰ τὸ τῆς μητρός.

(3) Ἐνταῦθα δημοκρατικὴν περίοδον ὀνομάζομεν τὴν ἀπὸ τῆς ἐξέλασεως τῶν Βουρίων μέχρι τῆς ἐγκαθιδρύσεως τῆς αὐτοκρατορίας (510-30 π. Χρ.), οὐχὶ βεβαίως κυριολεκτικῶς· διότι ἡ Ῥωμαϊκὴ πολιτεία, μετὰ τὴν βασιλείαν, οὐσα τὸ πρῶτον, ὡς γνωστὸν ἀριστοκρατικωτάτη, ἤρξατο δημοκρατικῇ γνωρίμῃ περὶ τὸ 366 π. Χρ., ὥς οὗ κατ' ὀλίγον κατήντησεν ἐντελῶς δημοκρατικὴ περὶ τὸ 136 π. Χρ.

(1) Περὶ τοῦ ἀστείου καὶ περὶ τοῦ ἀντιθέτου ἀγροικοῦ καὶ τῶν ὁμοίων ἴδε τῆς εἰς τὰ ἀστεῖα τοῦ Ἰρ-

πόλιν τῶν Ῥωμαίων. Ἐκεῖνα τὰ ἔθνη πιθανῶς ἤδη πρωίμως εἶχόν τινα στοιχειώδη σχολεῖα. Ἀλλὰ περὶ τούτου ἀσφαλῆς τις εἰδήσις παρέχεται ἡμῖν οὐχὶ πρὸ τῶν χρόνων τῆς Ῥωμαϊκῆς δημοκρατίας ἀρχαίας. Τούλάχιστον λίαν μυθικῇ φαίνεται ἡ εἰδήσις, ὅτι ὁ Ῥωμύλος καὶ ὁ Ῥώμος ἐπαιδεύθησαν ἐν Γαβίοις (Πλουτ. Ῥωμ. 6.). Ἰσως ἡ πόλις αὕτη διέπρεπεν ὕστερον διὰ τὰ παιδευτήριά της καὶ διὰ τοῦτο ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὴν εἰδήσιν ἐκείνην. Ὁ Λίβιος (I, 18.) ἀναφέρει τὴν *disciplinam tetricam ac tristem veterum Sabinorum, quo genere nullum quondam incorruptius fuit*. Ἐνταῦθα ἐπαιδεύθη καὶ ἐμορφώθη Νουμάς ὁ Πομπήλιος, ὁ ἀρχαιότατος τῆς Ῥώμης πολιτικὸς κοσμητὴρ, ὅσα μυθικὰ καὶ ἂν ὦσι μεμιγμένα τῇ περὶ τοῦ βίου αὐτοῦ παραδόσει. Ἀλλὰ περὶ σχολείων ἐν Ῥώμῃ ἐπὶ τοῦ Νουμά καὶ τῶν βασιλέων ἐν γένει οὐδεμία κοινὴν εἰδήσιν παρέχεται ἡμῖν, μάλιστα φαίνεται ὅτι τοιαῦτα καταστήματα δὲν ὑπάρχον ἐστὶ τότε. ἔαν δώσωμεν βαρύντητα εἰς τινα σημείωσιν τοῦ Κικέρωνος περὶ τῆς ἀρχαιοτάτης τῆς Ῥωμαϊκῆς νεολαίας παιδείας (Rep. IV. 3: *Principio disciplinam puerilem ingenuis nullam certam aut destinatam legibus, aut publice expositam aut unam omnium esse voluerunt*). Τὸ πρῶτον σχολεῖον, τὸ ὀνομαζόμενον ἡμῖν ἐκ τοῦ ἔτους 305. π. Χ. φαίνεται τριδικόν τι ὃν ἐν τοῖς κατὰ τὴν ἀγορὰν οἰκήμασιν, εἰς ὃ ἐφοίτων αἱ κόραι. (Liv. III. 44: *ibi namque in tavernis litterarum ludī erant*. Ἐκτενέστερον Διονυσ. ὁ Ἀλικ. Ῥωμ. ἀρχ. ΙΑ', 28.).

Ἐκ τῶν χρόνων τοῦ Καμύλου ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἱστορικοῦ μνημονεύεται διδασκαλὸς τις τῶν παιδῶν ἐν Φαλερίοις, τῇ πόλει. Οὗτος ἐξάγει τοὺς μαθητάς του, τοὺς υἱοὺς τῶν προύχοντων, ἐκτὸς τῆς πόλεως, ἵνα τοῖς παράσχῃ κίνησιν ἐν ὑπαίθρῳ, καὶ τέλος φέρει αὐτοὺς εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Καμύλου, τοῦ στρατηγοῦ τῶν πολέμων, (Liv. VI. 27.) Ὅτε ὁ Κάμιλλος μετὰ τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ ἐπῆλθεν ἐπὶ τὸ Τοῦσκλον ὡς ἐχθρικά φρονούσαν πόλιν, οἱ πολῖται αὐτῆς ἠσυχολοῦντο περὶ εἰρηνικά ἔργα· τὰ σχολεῖα ἀντήχουν ὑπὸ τῶν φωνῶν τῶν παρόντων μαθητῶν, εἴτε συλλαβίζόντων καὶ ἀναγιγνωσκόντων, εἴτε ἀπαγγελλόντων (Liv. VI. 25.).

Αἱ ὀλίγαι αὗται εἰδήσεις δηλοῦσι τούλάχιστον, ὅτι τὰ ἰταλικά ἔθνη κατὰ τὸν τέταρτον αἰῶνα τῆς πόλεως Ῥώμης μετέδιδον τοῖς τέκνοις αὐτῶν κοινῆς ἐκπαιδεύσεως, καὶ ὅτι ἐν ἀρχῇ τοῦ αὐτοῦ αἰῶνος ἐν αὐτῇ τῇ Ῥώμῃ ὑπῆρχον διδασκαλεῖα τῶν γραμμάτων (*litterarum ludī*). Περὶ τοὺς χρόνους τούτους ἡ Ῥώμη ἤδη ἐν πολλαπλῇ ἐπαφῇ καὶ ἐπιμιξίᾳ πρὸς πολλὰ γείτονα ἔθνη εὐρισκομένη, ἠδύνατο ἐξῴθεν νὰ παραλαμβάνῃ χρησίμους βεβρωτοὺς, τότε ἐλλείποντας αὐτῇ. Τὸ δὲ ἐν ἔτει 661 π. Χ. ὑπὸ τῶν τιμητῶν (*censores*) ἐν Ῥώμῃ ἐκδοθέν δόγμα ἢ διάταγμα (*edictum*), ἐν ᾧ ἐλέγετο, ὅτι οἱ πρόγονοι ἔθεντο θεσμούς δορίζοντας, τί ὀφείλουσι μανθάνειν οἱ παῖδες καὶ εἰς τίνα σχολεῖα φοιτᾶν (Suet. de clar. rhet. 1), δὲν ἀναφέρεται τόσον εἰς δημο-

σίας νομικὰς διατάξεις (Cic. Rep. IV. 3.), ὅσον εἰς τὰ πάτρια ἥθη καὶ εἰς τὸ ἀνέκαθεν ἐπικρατοῦν ἔθος. Ἐνταῦθα ὁ λόγος ἐστὶ βεβαίως περὶ σχολείων (*et quos in ludos itare vellent*), ἀλλὰ κατὰ τοὺς χρόνους ἐκεῖνους, εἰς οὓς ἀνάγονται οἱ ἐνταῦθα ὀνομαζόμενοι πρόγονοι (*maiores*), ἀπὸ πολλοῦ ὑπῆρχον σχολεῖα ἐν Ῥώμῃ, ὡς εἶδομεν. Πόλις, ἐν ᾗ τὰ δημοσία ἐπενήργουν ἐπὶ πάσας τὰς σχέσεις, καὶ τὸν βίον τοῦ πολίτου κατὰ πάσας τὰς ἀναφορὰς κατεῖχον καὶ κατεκυρίουν, δὲν ἔπτερετο, τούλάχιστον ἐν ἐκείνοις ταῖς χρόναις, δημοσίας ἀγωγῆς. Ὁ νέος συγκεκροτημένος μετὰ τῶν ἀρχῶν τοῦ πατρὸς καὶ μετὰ τῶν φρονημάτων τοῦ ἔθνους καὶ τῶν συμπολιτῶν του ἐν γένει (ἐξαιρέσεις τινὲς δὲν ἀναιροῦσι τὸ λεγόμενον), ἐκ τῆς οἰκίας μετέβαινεν εἰς τὸν δημόσιον βίον, λαβὼν ἤδη ἐντεῖθεν τὴν πρὸς τὰς διαφόρους ἀρχὰς καὶ δημόσια ὑποναγήματα δέουσαν προπαρασκευὴν καὶ διεύθυνσιν. Ἡ οἰκία παρέχει ἐν ταῖς καθ' ἑκάστον ὅτι ἀπαιτεῖ τὸ σύνολον, καὶ ἡ παιδεία προβαίνει ἐπὶ ταύτης τῆς ὁδοῦ βραδέως μὲν, ἀλλ' εὐσταθῶς καὶ ἀσφαλῶς, ὅπως προάγεται ὁ πολιτισμὸς τοῦ ἔθνους. Τὴν σπουδαιότητα ἐπιρροῇ ἐπὶ τὴν χρηστότητα τοῦ παιδὸς πρὸς δὲ καὶ ἐπὶ τὴν καθαρότητα τῆς γλώσσης κατὰ τοὺς ἀρχαιότερους χρόνους τῆς δημοκρατίας ἐξήσκουν αἱ μητέρες ὡς μαρτυρεῖ ὁ Κικέρων (Brut. 58. πρόβλ. Quintil. Inst. I, 1. 6 καὶ Dial. de orat. 28.) καὶ ἡδη ἀνωτέρω καθ' ὅλου ἐδηλώσαμεν. Ἡ μήτηρ ὑπεσθηθεῖτο συνήθως καὶ ὑπὸ τροφῶν ἢ ἐπιμελητρίας, ἥτις ἦν πολλάκις πρεσβυτέρα τις συγγενῆς τῆς οἰκίας (dial. de orat. 28. *eligebatur autem major aliqua natu propinqua, cujus probatis spectatisque moribus omnis ejusdem familiae suboles committeretur etc.*). Καὶ ἡ τροφὸς αὕτη, ὡς ἡ μήτηρ, σπουδάζει τὴν ἠθικὴν καθαρότητα τῶν ἐμπειστευμένων τροφίμων διαφυλάττειν (dial. ἐνθ' ἀνωτ.) Κατὰ τοὺς ἀρχαιότερους χρόνους ἐπέχει τὸν τόπον τοῦ ἐλληνικοῦ παιδαγωγοῦ, καὶ συνοδεύει π. χ. ἐπὶ τῆς Δεκαρχίας τὴν ἠρώσαν Οὐίργινίαν (Virginia) διὰ τῆς ἀγορᾶς εἰς τὸ σχολεῖον (Liv. III. 44.). Καὶ ἐπὶ τῶν Καισαρείων δὲ χρόνων ἔτι παρίστησιν ἡ τροφὸς ἀξιόλογον πρόσωπον ἐν τῇ ἀνατροφῇ, ἰδίως τοῦ γυναικείου φύλλου (Suet. Domit. 17.).

Ἡ ἀποτελεσματικὴ ἐπιρροὴ τῆς μητρὸς ἐπὶ τὸν νέον Ῥωμαῖον δείκνυται π. χ. ἐναργέστατα ἐπὶ τοῦ Κοριολάνου, ὃν οὐδὲν ἄλλο παρὰ τοὺς λόγους τῆς γηραιᾶς μητρὸς Οὐετηυρίας ἠδύνατο κάμψαι καὶ μετὰ τοῦ ἰδίου στρατοῦ ἀπὸ τῆς Ῥώμης ἀπομακρῆναι (Liv. II, 30). Ὡς ἀρίστον παράδειγμα μητρὸς τοῦς ἰδίους αὐτῆς υἱοὺς ἐκπαιδεύσεως μνημονεύεται ἡ Κορνηλία (4), ἡ μήτηρ τῶν Γράκχων (Cic. Brut. 58. *Legimus epistolas Corneliae, matris Gracchorum: apparet filios non tam in gremio educatos quam in sermone matris*). Ἡ Ῥωμαία *matrona* κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους διέ-

(4) Περὶ ταύτης ἴδε καὶ Ἄσωπ. Ιστορ. τ. Ἑλλήν. ποιητ. κ. συγγρ. Πρὸλ. σ. 44.

πρεπεν ἐπὶ σωφροσύνη καὶ χρηστότη (Πλουτ. συγκρ. Λυχ. κ. Νουμά. 3.), καὶ ὡς πρὸς τὰ τοῦ οἴκου ἡ *diligentia* ἦν ἡ πρώτη αὐτῆς ἀρετὴ (Bic. libr phi los σ. 68. ἐκδ. Schütz). Ἡ παραβίασις τοῦ γυναι κείου ἀξιώματος ἐγένετο ἀποχρῶν λόγος πρὸς κατὰ λυσιν τῆς βασιλείας καὶ μικρὸν ἔπειτα τῆς τυραννι κῆς δε αρχίας (5). Ἐν Ῥώμῃ πολλάκις γυναῖκες παραδειγματικῆς χρηστότητος καὶ σωφροσύνης ἐξε λέγοντο πρὸς ἐκτέλεσιν σπουδαίων θρησκευτικῶν πράξεων, καὶ οὕτως αὐταῖς μνημεῖον καθιστάτο ἐν ταῖς χρονικοῖς τῆς ἱστορίας (Πλιν. φυσ. ἱστορίας VII, 35.). Ἄλλ' ὕστερον, καθὼς οἱ ἄνδρες, οὕτω καὶ αἱ γυναῖκες παρεξέκλιναν ἀπὸ τῆς τρίβου τῆς Ῥω μαϊκῆς ἀπλότητος καὶ χρηστότητος. Ἐγένοντο κατ' ὀλίγον προστακτικαί, ἡγάπων τὸν ἄμετρον κόμπον καὶ τὰς ἡδονὰς, ὥστε κατήντησαν ἀναγκαῖοι περιο ριστικοὶ νόμοι, οὓς ὅμως κατ' ὀλίγον κατώρτισαν νὰ καταργήσωσι (Liv. XXXIV, 1.).

Κατὰ τούτους τοὺς χρόνους ἰδίως ἡ τῶν παρθέ νων ἀνατροφή ὅλως ἄλλοιᾳ ἀπέβη.

Ἀπὸ τῆς ἐγκαταστάσεως τῆς τιμητείας (*censura*) αὕτη τοῦλάχιστον καλυπτικῶς εἶχεν, ὡς φαίνεται ἐπιρ ροὴν τινα ἐπὶ τὸ ἠθικὸν τῆς ἀγωγῆς (Cic. de sen. 12. Val. Max, II, 9, 7.). Οἱ τιμηταὶ τοῦλάχιστον ἐπηγρύπουν τὴ διατηρήσει ἀρχαίων δοκίμων κατα στημάτων, οὗτε ἐπέτρεπον εὐκόλως παρεχθαίνειν τὸν ἐπιγώριον καὶ ἐννήθη βίον (Πλουτ. Κατ. πρῶ. 16.). Ὁ Κάτων ὡς τιμητῆς (*censor*) ἐξέδωλέ ποτε τὸν Μανίλιον ἐκ τῆς συγκλήτου, διότι ἐν κα θαρᾷ μεσημβρία παρούσης τῆς θυγατρὸς ἐρίλητε τὴν γυναικά του (Πλουτ. ἐνδ' ἄνωτ. 17.). Οἱ τιμηταὶ ἀρχοῦντως εἶχον τινα *disciplinam morum* προπλα θόντες εἰς τὸν κύκλον τῆς ἐργασίας των (Cic. pro Cluent. 46.). ἦν ὁ Κάτων ἐκείρωτα ἀυστηροτάτην ὡς ἀποφῆ ἡ. Ἄλλ' ἦν ἀνάγκη τούτου, διότι ἡ πολυ τύλεια ἡδὴ βαλείας ῥέζας εἶχε πιάσει (Πολυβ. ΑΑ, 24, 2.), καὶ οἱ νέοι τῶν εὐποριοτέρων Ῥωμαίων, καταγοητευθέντες ἱκανῶς ὑπὸ τοῦ νέου τούτου στοι χείου, προσέροντο δυσμενῶς πρὸς τὴν ἀρχαίαν αὐ στηρὰν ἀπλότητα.

Ἰδίως παιδαγωγὸς καὶ ἑλληνικὸν ἔθος ἐπὶ τῶν ἀρχαίων δημοκρατικῶν χρόνων οὐδαμῶς ἀπαντάται. Παρατηρεῖται δὲ πρῶτον, ἀρ' ὅταν ἡ πολιτικὴ πρὸς τὴν Ἑλλάδα ἐπιμειψία παρέστην εἰσοδὸν εἰς ἑλληνικὰ ἤ' ἡ. Ὁ πρεσβύτερος Κάτων, καίπερ μεταξὺ τῶν δούλων αὐτοῦ ἔγων καὶ τινα ἀγαπητὸν γραμματι στήν, Χίλωνα τοῖνοντα, ὅμως τοὺς υἱοὺς του αὐτοὺς ἐδίδασκε τῆς ἀνάγνωσιν καὶ γραφῆν καὶ τὰ γυμνά σματα, ἐν ᾧ ὁ γραμματιστὴς αὐτοῦ, τοὺς υἱοὺς ἄλλων διδάσκων, ἐκτάτα ἀργύριον τῷ οἰκονομικῷ ἀνδρὶ (Πλουτ. αὐτ. 20.).

Περὶ δὲ τῶν κυρίων παιδευμάτων ἦτοι μαθημά

(5) Πρὸς μὲν τὴν τῆς βασιλείας κατέλυσιν ἀφορμὴν ἔδω κεν ἡ ἀπὸ Σέξτου τοῦ πρεσβυτέρου οἴου τοῦ τελευταίου βα σιλέως ὕβρις τῆς σάφρονος Λουκρητίας τῆς γυναικὸς τοῦ L. Ταρκυνίου Κολλατίνου, πρὸς δὲ τὴν τῆς δεκρυρίας, ἡ ὑπὸ τοῦ δημοτάτου αὐτῶν Ἀπείου Κλαυδίου ἀρπαγὴ τῆς Οὐργινίας τῆς θυγατρὸς τοῦ Λ. Οὐργινίου.

τῶν τῶν παίδων κατὰ τοὺς ἀρχαιοτέρους δημοτικ οὺς χρόνους σπάνια μόνον εἰδήσεις διεσώθησαν ἡ μιν. Σπουδαῖον καὶ χαρακτηριστικόν ἐστὶ δι' ἐκείνους τοὺς χρόνους, ὅτι οἱ παῖδες εἰθίζοντο νὰ ἀπομνημο νεύωσι τοὺς νόμους τῆς Δωδεκαθέλου (Cic. de legg. II, 23.), ὅπερ συμβαῖνον καὶ ἐν Σπάρτῃ ὡς πρὸς τοὺς λυκουργεῖους νόμους, ἀναλογεῖ πρὸς τὸ γινόμενον περὶ τοὺς νόμους τοῦ Χαρώνδα (6). Πρὸς τοῦτοις ἡσκούντο νὰ ἀδῶσι στίχους καὶ ἀπαγγέλωσι λόγους, δι' ὧν ἐξυμνοῦντο αἱ πράξεις ἀγαθῶν ἀνδρῶν (Varo de vi ta ror. Rom. II, παρὰ Non. ἐν λ. assa voce. πρῶτ. valer. Max. II, 1, 10.). Ἐπεζήτουν λοιπὸν ἡδὴ διὰ τούτων τῇ μὲν διανοίᾳ τὴν ἀναγκαίαν διευ ρυνσιν νὰ δώσωσι, τὸ δὲ νεανικὸν πνεῦμα νὰ ἐξεγεί ρωσιν εἰς τὸν σεβασμὸν τῶν νόμων καὶ εἰς ἐντίμους πράξεις ἐν τῷ δημοσίῳ βίῳ, ἐσκόπουν τὸν ἐπὶ δρα στηριότητι διαπρέποντα πολίτην (*civis*). Εἰ καὶ ἡ κυρία ἐκπαίδευσις ἦν ἐτι περιορισμένη, ὅμως ὁ τε δημόσιος καὶ οἰκιακὸς βίος παρεῖχε τῷ νέῳ Ῥω μαίῳ πολλὰς ἀφορμὰς, ὅπως, τὸν ἔσω αὐτοῦ κόσμον ὁμογενῶν στοιχείων πληρῶν, διαμορφωθῇ πρὸς τὴν πολιτείαν καὶ καταστῇ ἐπιτήδειος πρὸς πρακτικὴν ἀρετὴν. Ὅ,τι ἐγίγνετο ἐν τῇ ἀγορᾷ (*forum*) τῷ πεδίῳ (*campus*) καὶ τῷ στρατοπέδῳ (*castra*), τοῦτο ἐλα λείτο ἐν τῷ κύκλῳ τῆς οἰκίας καὶ ἀνῆπτε καὶ ὑπε ξέκατε τὰ ἐναύσματα τοῦ Ῥωμαϊκοῦ φρονήματος. Προσέτι κατὰ ταῖς ἀρχαιοτέροις χρόνους ἦν ἐπιτε τραμμένον τοῖς βουλευταῖς τὰς υἱοὺς των ὡς *pue ros praetextatos* (7) εἰς τὴν βουλὴν παραλαμβά νειν· ἀλλὰ τὸ ἔθος τοῦτο, ὡς γνωστὸν, ἐπὶ τοῦ νέου Παπυρίου κατηργήθη (Gell. I, 23. Κάσσ. ΝΕΤ. 17. ΝΘ. 1.). (8) Ταῦτα πάντα ὁμοῦ ἠδύναντο προώμιως τοὺς νέους Ῥωμαίους εἰς τὰ πολιτικά ἀξιώματα προπαρασκευάζειν.

Περὶληπτικωτέρα καὶ ἀξιολογωτέρα πιθανῶς ἐγέ

(6) * Ἦδοντο δ' Ἀθῆναι καὶ οἱ Χαρώνδου νόμοι πρὸ ἄνων, ὡς Ἑρριππὸς φησιν ἐν ἑκτῷ περὶ Νομοθετῶν * (Ἀ θην. ΙΔ', σ. 633.)

(7) Ὡς παῖδες δηλονότι αὐτῶν μεταδάντας εἰς τὴν ἐργδι κὴν ἡλικίαν, εἰς ἣν εἰσερχόμενοι περιβάλλοντο τὴν *togam virilem* ἢ *rukam* ἀντὶ τῆς *togae praetextae*.

(8) Περὶ τοῦ ποτὲ τοῦ νέου Παπυρίου μετὰ τοῦ πατρὸς του ἐν τῇ βουλῇ ἀπαρσάθη σπουδαῖόν τι, ἀλλὰ τῆς συζη τήσεως οὐ λαβούσης πέρας, τὰ λοιπὰ εἰς τὴν ἐπαύριον ἀ μετέβησαν, ἀρ' οὐ ἐπεδιδόθη πᾶσι τοῖς παρούσιν αὐστηρὰ πτωπὴ περὶ τῶν φημισθέντων. Τὸν Παπύριον, ἔλθοντα ἀλ καδὲ ἡ περίεργος αὐτοῦ μήτηρ ἐπιμείψας ἡρώτα περὶ τῶν ἐκείνου τὴν ἡμέραν ἐν τῇ συγκλήτῳ φημισθέντων· ὁ δὲ ἐ λείμνος νέος, ἵνα ἀπορύχῃ τὴν ἀληθῆ ἀνέγκην τῶν χρη ματισθέντων, ἐπλασε τὸ ψεῦδος, ὅτι ἐν τῇ βουλῇ συνεζη τήθη, πόσῃρον συμφορώτερον τῇ πολιτείᾳ, εἰς ἀνὴρ δύο γυ ναῖκας νὰ λαμβάνῃ, ἢ μία γυναῖκα δύο ἀνδρας. Ἡ Ῥωμαία δίεποινα πρὸς τὸ ἔξον τοῦτο ἄκουσμα καταδορυβηθεῖσα ἐ δραμε σπουδαῖως πρὸς τὰς λοιπὰς ματρῶνας καὶ ἀνῆγγελε τα συμβαίνοντα. Καὶ τὴν ἐπαύριον πλῆθος μέγα τῶν δε σποτινῶν συνέβησαν εἰς τὸ βουλευτήριον μετὰ θαυρῶν καὶ δέησεων αἰτοῦσαι, ὅπως φηρισθῇ, μία γυναῖκα δύο ἀνδρας νὰ ἔχῃ. Τῆς δὲ συγκλήτου τὴν κρίσιν τοῦ θαυρῶτος τού του ζητούσης, ὁ Παπύριος παρελθὼν ἀεγρήθη πᾶσαν πῆν ἀλῖθειαν. Ἡ βουλὴ τὴν εὐρυίαν τοῦ παιδὸς ἐπαινέσασα ἐψήφισατο, ὅπως τοῦ λοιποῦ οἱ παῖδες, ἐκτὸς μόνου τοῦ Παπυρίου, μὴ εἰσερχώται εἰς τὴν βουλὴν.

γέτο ἐν Ῥώμῃ ἡ κοινὴ ἐν σχολείοις ἐκπαίδευσις, ἀφ' ἧς ὁ Σπούριος Καρούλιος ἡ Καρούλιος ἠνοίξετο σχολεῖον, ἵστας μὲν νεοργάνιστον, ἵστας δὲ καὶ μόνον μετὰ μείζονος ἐκτάσεως καὶ βελτίονος ἢ πρὶν μεθόδου. Ἡ σφαλμένως τινὲς, κατὰ Πλούταρχον (Ρωμ. Κεφαλ. 59.) ἐθείρησαν αὐτὸν ὡς θεμελιωτὴν τοῦ πρώτου ἐν Ῥώμῃ σχολείου. Ἰσως ὁ Σπούριος Καρούλιος ἦν ὁ πρῶτος δημόσιος διδάσκαλος, λαμβάνων μισθὸν τενα παρὰ τῆς πόλεως, ἐν ᾧ οἱ πρὸ αὐτοῦ διδάσκαλοι τοὺς μισθοὺς τῶν παρὰ τῶν γονέων τῶν μαθητῶν ἀπελάμβανον. Ἐνταῦθα παραδίδεται ἡμῖν καὶ ἡ πρώτη εἰδήσις περὶ ρωμαϊκοῦ διδασκατικοῦ βιβλίου, ὅπερ ἐν τῷ σχολεῖῳ τοῦ Καρούλιου ἦν ἡ λατινικὴ Ὀδύσσεια τοῦ Λιβίου Ἀνδρόνικου. Ἡ μετάφρασις αὕτη πολὺν χρόνον διέμενεν ὡς τοιοῦτον καὶ ἐπὶ τῷ μικρῷ Ὀρατίῳ ὑπεργρεῖται ὑπὸ τοῦ αὐστηροῦ Ὀρβιλίου (Horat, Epist. II. 1, 69. *Non equidem insector delendave carmina Livii Esse vocat, me mihi quae plagosum mihi praeo Orbiliūm dicat: cel.*). Αὕτη συγχρόνως ἐστὶ μία τῶν πρωτομωτάτων ἀποδείξεων, ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι ὀλίγην ἔρευν καὶ κλίσειν ἠπλάνοντο πρὸς αὐθόπαρκτον παραγωγὴν, μᾶλλον δὲ τὰ ξένα προθύμως ὠκειοποιούντο καὶ ἐκυνταῖς πρόσφορα καθίσταν. Εἰς ἐκείνην τὴν Ὀδύσσειαν συνῆψαν εὐθὺς ἄλλα διδασκαλικά βιβλία, μυθολογικὰ καὶ ἱστορικά. Τὰ τριῶτα λοιπὸν καὶ κύρια μαθήματα κατὰ τοὺς ἀρχαίους δημοκρατικούς χρόνους περιλαμβάναντο, ὡς φαίνεται, ἐν τῇ ἀναγνώσει, τῇ γραφῇ, καταλλήλῳ προφορᾷ καὶ ἀπαγγελίᾳ, ἀπομνημονεύσει ἠθικῶν ποιητικῶν χωρίων ἢ ποιημάτων, γνώσει τινὲ τῆς μυθολογίας καὶ ἱστορίας. Ὅτι δὲ καὶ περιορισμένη τις διδασκαλία τῶν πρώτων στοιχείων τῆς ἀριθμητικῆς καὶ τῶν ἀπλῶν ἀρχῶν τῆς πρακτικῆς λογιστικῆς παραδίδετο, τοῦτο δυνατόν εἰς τοιολογήθη. Περαιτέρω διορισμοὶ περὶ τῆς ἐκπαίδευσως τοῦ παιδίου καὶ τοῦ ἐφήβου νέου ἐν ταύτῃ τῇ περιόδῳ δὲν δύνανται νὰ δοθῶσιν. Ὡς πρὸς τὸ εἰς τερικὸν σχῆμα ὡς ἀξιεπαινοὶ ιδιότητες ἀπητοῦντο μάλιστα ἡ modestia καὶ ὁ pudor. Ἐν ἰδιαίτεραις περιστάσεσιν οἱ νέοι Ῥωμαῖοι ἐμάνθανον καὶ τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῆς τοῦ Λιβίου δηλώσεως (IX, 36.). (9) Ὁ Κικέρων τὴν μάθησιν ἐκείνην ἀνάγει εἰς ἱερατικὴν σοφίαν, ἐξαιρέτως δὲ εἰς τὴν ἐξήγησιν τῶν τεράτων καὶ σημείων (*monstra et portenta*) (*de divin. I, 41.*).

Ὁ διορισμὸς καὶ ἡ διάκρισις τῆς σφαίρας τοῦ γραμματικοῦ (*grammaticus*) καὶ γραμματιστοῦ (*grammatista*) δὲν εἶχεν ἀκόρη ἐπέλθει. Ἀλλ' ὁ μὲν νῦν ὁ ὠριμώτερος νέος ἐκπαίδευετο, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Σουητωνίου (*de illustr. grammat. 1.* ἐνθα ὀνομάζει τὸν Λιβίου Ἀνδρόνικον [πρὸς Cic. Brut. 18] καὶ τὸν Ἐννιον), διὰ προφορικῶν παραδό-

σεων τῶν ἤδη ἀναφανέντων ποιητῶν καὶ ἡμιελλήνων ῥητόρων, οἵτινες τὸ μὲν Ἑλλήνας συγγραφεῖς ἐρμήνευσαν, τὰ δὲ τὰ ἴδια αὐτῶν πρῶτα ἐν τη λατινικῇ γλώσσῃ ἀπήγγελλον. Ὅτι δὲ αὐτοὶ οἱ ποιηταὶ καὶ ῥήτορες δὲν ἠσχολοῦντο ἀκόμη περὶ τὴν γραμματικὴν ὑπὸ τὴν στενωτέραν αὐτῆς ἐνοσίαν, δηλοῖ πάλιν ὁ Σουητώνιος (αὐτόθι 1.), ἐπὶ τῆς κρίσεως τοῦ Λουκίου Κόττα σπηρεζόμενος, ὡς δυο τῶ πρῶτουτέρῳ Ἰννίῳ ἐπιγραφόμενα βιβλία περὶ γραμμάτων, συλλαβῶν καὶ μέτρων ἀπὸ τούτου ἀφαιρῶν, ἑταίρω νεωτέρῳ Ἰννίῳ ἀποδίδει, γράφοντι περὶ τῆς οἰωνοσκοπικῆς. Ὡς δὲ πρῶτος εἰς ἐπαγγέλματος γραμματικῆς τὴν σπουδὴν τῆς γραμματικῆς ἐν Ῥώμῃ καθιδρύσας, ὀνομάζεται ἡμῖν Κράτης ὁ Μαλλώτης, σύγχρονος τοῦ Ἀριστάρχου. Ὁ Κράτης πρῶτος περὶ τοῦ Ἀττάλου, τοῦ βασιλέως τῆς Περγάμου, εἰς Ῥώμην πρὸς τὴν σύγκλητον, εἰς εἰς τὸ στόμιον ὄγετο τινος ἐρπετῶν, συνέτριψε τὸν ἑταῖρον ποδα, καὶ ἐντεῦθεν ἀφορμὴν λαβὼν, ἠνοίξε γραμματικὰς παραδόσεις ἐν Ῥώμῃ καὶ τοὺς Ῥωμαῖους παρώτρυνεν εἰς τὴν σπουδὴν ταύτης τῆς ἐπιστήμης (Σουητ. αὐτόθι 2.). Τὸ συμβῆναι τοῦτο πίπτει εἰς τὸν χρόνον τὸν μετὰ τὸν τοῦ δευτέρου καὶ τοῦ τρίτου λιβυκοῦ πολέμου. (10) Ἐν ᾧ λοιπὸν οὕτως ἡ τῆς νεολαίας ἐκπαίδευσις ἐπὶ πάντοτε ἀπλῆ, ἐνδεὴς καὶ κατὰ τινὰ οὕτως ἐλλιπὴς ἐμορροῦτο, παρέσθην ἄλλη σχεδὸν ἑκατονταετηρίς. Ὅτε δὲ πρῶτον δι' ἐλληνικῶν ἔργων ἐλληνικὴ ἐπιστήμη ἤρξατο διαδιδασκῆναι καὶ ἡ χρῆσις τῶν συγγραμμάτων γενικωτέρα κατέστη, ὅτε πρὸς τούτοις καὶ οἱ Ῥωμαῖοι ἤρχισαν τῆς περὶ τὰ γράμματα ἱκανότητος ἀποπειρώμενοι, τότε καὶ ἡ ἐκπαίδευσις ἀπέθῃ πλουσιωτέρα καὶ ποικιλιωτέρα. Ὁ Αἰμίλιος Παῦλος πρῶτος, ὡς λέγεται ἐκόμισεν εἰς Ῥώμην ἐλληνικὰ συγγράμματα. (11) Παιδευμένοι καὶ λόγιοι Ἕλληνες δραστηρίως ἐπενήργουν διὰ τῆς μετ' ἐπιφανῶν Ῥωμαίων συναναστροφῆς τῶν, ὡς ὁ Ηελύδιος καὶ ὁ Παναίτιος, σπληνῆεις Σκιπίωνος τοῦ Ἀφρικανοῦ (Cic. repl. I, 9 κἑ.). Γενικωτέρα ἔγεινεν ἡ χρῆσις τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων καὶ τῆς ἐλληνικῆς παιδείας, ἀφ' οἷς ἡ Ῥώμη τροπαιολχος ἐπολέμησε πρὸς Φίλιππον τὸν Μακεδονίας βασιλέα καὶ Ἀντίοχον τὸν Συρίας.

Ἐκ τούτου τοῦ χρόνου ἡ γραμματικὴ σπουδὴ λαμβάνει μεγάλην ἐπίδοσιν ἐν Ῥώμῃ. Κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Σουητωνίου (*de ill. gramm. 3.*) τὰ γραμματικὰ σχολεῖα πύξθησαν εὐθὺς ὑπὲρ τὰ εἴκοσι, τὰ μὲν πρὸς τὴν στοιχειώδη παιδείαν, τὰ δὲ πρὸς περαιτέρω ἀνάπτυξιν τῶν πνευματικῶν δυνάμεων ὠριζόμενα. Νέαν τινὰ ἑξαρσιν ἔλαβον μετ' ὀλίγον αἱ γραμματικαὶ σπουδαὶ καὶ διὰ τῆς στωικῆς φιλοσοφίας, κατὰ τὴν ἐφεξῆς περίοδον ἐν Ῥώμῃ εὐμενῇ ὑποδοχὴν εὐρύσεως. Διότι οἱ Στωικοὶ ἐπιμελῶς ἠσχολοῦντο περὶ τὴν ἐτυμολογίαν καὶ τὸν ὀρισμὸν τῶν λέξεων (Quintil. I, 4. 18.). Κατὰ Οὐάρεωνα (παρὰ

(9) Ἐνθα περὶ τινος Μ. Φαβίου Κασσιανος, ἡ, κατ' ἄλλους, Γ. Κλαυδίου, τὸν λόγον ποιούμενος λέγει τάδε. «Caere educatus apud Ithacas, Etruscis inde litteris eruditus erat linguamque etruscam probe noverat. Habeo auctores, vulgo iam romanos pueros, sicut nunc graecis, ita etruscis litteris erudiri solitos.»

(10) Περὶ τὸ 159 π. Χρ. κατὰ Κλίντων, πρὸς Ἀσιαπ. ἐνθ' ἀνωτ. σ. πξ'.

(11) Πρὸς περὶ τούτου Ἀσιαπ. ἐν τ. προλόγῳ τοῦ προμνημονευθέντος συγγράμματος σ. 146.—147.

Διομήδει II, 17.) τὰ μέρη τῆς γραμματικῆς διδασκαλίας συνίσταντο ἐν *lectione*, *enarratione*, *emendatione*, καὶ *judicio* (πρὸλ. Quintil. I, 4, 6.). (12)

Ὑψηλότεραν δὲ πνευματικὴν παιδεύσιν ἐσκόπουν, ὡς εἶκος, αἱ νῦν ἀναφαινόμεναι ῥητορικαὶ σχολαί, αἵτινες προσέφερον εἰδὸς τι ἐπιστημονικῆς ἐκπαιδεύσεως οὕτω συνᾶδον πρὸς τε τὸν ἐθνικὸν χαρακτῆρα καὶ πρὸς τὴν πολιτικὴν καὶ δικανικὴν τάσιν, ὥστε ψήφισμα τῆς βουλῆς ἐν ἔτει 592 κ. Π. καὶ κληρονομικὸν δόγμα ἐν ἔτει 661 Π. μόνον ἐπὶ μικρὸν χρόνον ἴσχυσαν νὰ τὰς ἀπαγορεύσωσι (Suet. de clar. rhet. I. Gell. XV, 91. Tacit. dial. de orat. 35.). (13) Διότι ἡ ῥητορεία ἤδη ἤρξατο κατ' ὀλίγον ἐν τῇ ἀγορᾷ (*forum*) τὸ ἐπίσημον καὶ ὑψηλὸν πρόσωπον αὐτῆς παριστῶσα καὶ τοῖς σπουδασταῖς αὐτῆς τὴν πρώτην τάξιν μετὰ τὸ στρατηγικὸν κλέος χορηγοῦσα. Ἡ δὲ ῥητορικὴ οὕσα ἡ ἀναγκαία εἰς ἐκείνην προεπισαγωγή καὶ προγυμνασία, ὥφειλεν εἰκότως νὰ φθάσῃ ἀμέσως εἰς ὑψηλὴν ἀξίαν (Suet. αὐτ. paulatim et ipsa utilis honestaque apparuit multique eam praesidii caussa et gloriae appetiverunt etc.). Πρὸς δὲ καὶ τις διάκρισις μετὰ τὸν Ἑλληνικὸν ῥήτορα καὶ τοῦ Λατίνου rhetor Graecus et Latinus φαίνεται ἐπιληθούσα ἤδη περὶ τοὺς χρόνους τούτους, διότι ἐν τῷ προειρημένῳ δόγματι (*edictum*) ἡ ῥητὴ μνηία τῆς ἰδιοσημοῦ ὀνομασίας *Latini thetores* δηλοῖ τὴν ἀντίθετον τῆς *rhetores Graeci*. (Suet. de clar. rhet. I. πρὸλ. Cic. ad Fam. XVI, 21.) Ἡ παρὰ τῷ Ἑλληνι ῥήτορι διδασκαλία ἀπετέλει τρόπον τινὰ τὴν πρώτην περίοδον, ἡ δὲ παρὰ τῷ Λατίνῳ τὴν δευτέραν (Suet. αὐτ. Cicero ad praetorium usque Graeco declamavit, Latine vero senior quosque). Λατινικοὺς λόγους φαίνεται πρῶτος ὁ Δούκιος Πλωτίνος Γάλλος ἀπαγγέλλας (Cic. παρὰ Σουητωνίου αὐτ. 2).

Ἄλλοια δὲ παιδεύσις, λεπτά ἤδη, χρηστοὶ τρόποι καὶ ἄλλαι τοιαῦται ιδιότητες ἠδύναντο μόνον ἐν ταῖς εὐγενέσιν οἰκίαις καὶ διὰ τῆς μετὰ εὐφυῶν καὶ ἀγγιγνῶν ἀνδρῶν συμπεριφορᾶς νὰ πορίζωνται (dial. de orat. 34.). Γεν τινὰ καὶ οἶκοι (*familiae*) διέπρεπον καὶ ἐπὶ ταύταις καὶ ἐπὶ τῇ σπουδῇ τῶν ἐπιστημῶν (Cic. pro Ligae. c. 5. §. 12.). Οὕτως ἤδη ὁ Αἰμίλιος Παῦλος πολὺ προσέειπε τῷ Ἑλληνισμῷ, καὶ κατὰ Πλούταρχον (Αἰμιλ. Παυλ. 6.) ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ εἶχεν Ἑλλήνας γραμματικούς, σοφιστάς, ῥήτορας, γλύπτας, ζωγράφους κ. ἄλ., διῶν ἐξεπαιδεύετο τοὺς υἱοὺς του. Ποίαν δὲ ἐπιρροὴν εἶχεν ἐπὶ τῆς γλώσσης ἡ πρὸς πεπαιδευμένους ἀνδρας ἐπιμιξία, δεικνύει ὁ Τερέντιος, οὗ τὸ καθαρόν, διὰ τῆς μετὰ τοῦ Αἰμιλιανοῦ Σκιπίωνος καὶ Αἰλίου συνανατροφῆς μορφῇ ἐν λεκτικὸν ἀντίκειται τῷ μὴ καθαρῷ τοῦ Πακουδίου καὶ Καταλίου Στατίου. Ὡς δὲ πρὸς τὴν διάνοιαν διὰ τούτων παρήγατο φρόνημά τι ἐλεύθερον, εὐγενές καὶ φιλόανθρωπον (τὸ *liberale ingenium* καὶ τὸ *sordidum* ἀντι-

τίθενται), τὰς ἀγενεῖς πράξεις βδελυγτόμενον (πρὸλ. Terent. Adelph. VI, 5, 687.). Ἐν γένει μέχρι τοῦδε ἡ ὑψηλότερα παιδεία δὲν εἶχεν ἀκόμη εἰσχωρήσει εἰς ὅλον τὸ ἔθνος, ἀλλὰ μᾶλλον ἐδασίζετο ἐπ' οὐ τοσούτον μεγάλου ἀριθμοῦ ἐπιστήμων καὶ πλουσίων οἰκῶν, οἵτινες ἐχορήγουν τῇ πόλει τοὺς ἐν πολέμῳ τε καὶ εἰρήνῃ κορυφαίους της. Ἐν τούτοις στοιχείῳ τι πολέμιον τῷ ἀνθρωπισμῷ εἰσένηγε τὴν μονομαχίαν εἰς τὴν ῥωμαϊκὴν διάνοιαν καὶ ἐπομένως καὶ εἰς τὸν ἠθικὸν χρωματισμὸν τῶν ψυχῶν τῆς νεολαίας. Τὸ θεῶσθαι ἀνθρώπινον αἷμα κατέστη τοῖς Ῥωμαίοις καθημερινὸν καὶ ἐπισύστιον ἀσχόλημα, οἷον οὐδενὶ οὐδέποτε ἄλλῳ εἶναι. Εὐγενεστέρα ἦν ἡ δραματικὴ παιδεία, ἥτις δὲν ἔμεινεν ἀνεῦ ἐπιρροῆς ἐπὶ τὸν βίον ὑπὸ ταύτην τὴν ὄψιν ἐξαιρέτως ὀνομαστοὶ εἰσιν οἱ *Atellanoι μῦθοι* ἢ τὰ *Atellana δράματα* (*fabulae Atellanae*. Liv VII, 2.) (14)

Ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ ἐξδόμου αἰῶνος κ. Π. ἡ ἀνατροφή καὶ ἡ παιδεία ἐλαβον μορφήν τινα τελειότεραν καὶ μᾶλλον ὠρισμένην. Διήγε μὲν ὁ παῖς τὴν πρώτην αὐτοῦ περίοδον ἐπὶ, ὡς καὶ πρότερον, ὑπὸ τῇ μητρὶ καὶ τῇ τροφῇ (*nutrix*), ἀλλὰ νῦν εἰς τὰς οἰκίας τῶν προύχοντων εἰσέχθησαν οἱ παιδαγωγοί. Ὁ δὲ λόγος ἐνταῦθα μόνον περὶ τοῦ ἀπλῶς οὕτως ὀνομαζομένου παιδαγωγοῦ (*paedagogus*)· ὁ δὲ *custos*, ὁ *comes* καὶ ὁ *peditsequus* ἀνήκουσιν ἰδίως εἰς τοὺς καίσαρείους χρόνους. Ὁ Πλαῦτος καὶ ὁ Τερέντιος τοὺς παιδαγωγούς αὐτῶν ἡρανίσθησαν εἰκότως ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ βίου, εἰς ἃν ἀνήκουσι καὶ τὰ δράματά των. Ἡ ὑπηρεσία τοῦ παιδαγωγοῦ ἔχει καθαρῶς ἠθικὸν σκοπὸν· σπουδάζει τῇ διανοίᾳ τοῦ τροφίμου αὐτοῦ, ἐν πανταχοῦ συνοδεύει, νὰ δώσῃ καλὴν διεικδύνασιν, τοῦλάχιστον ἀποτρεπτικῶς νὰ τὸν προφυλάττῃ ἀπὸ διεσθαρμένων ἐπιρροῶν, ἀπὸ κακῶν ἡθῶν καὶ ἄξεων. Ἡδὴ ἐπὶ Σύλλα ἀναφαίνονται ἐν ταῖς οἰκίαις τῶν ἐπιφανῶν Ῥωμαίων πολυάριθμοι πεπαιδευμένοι δοῦλοι, ὧν τὸν ἀριστον ὁ βουλόμενος ἠδύνατο παιδαγωγὸν νὰ διορίσῃ (πρὸλ. Cic. pro Sext. Rose. c. 41. §. 120. καὶ pro Milone c. 10. §. 28.).

Ὡς πρὸς τὴν παιδεύσιν ἤδη ὀριστικώτερον διεμορφώτο ἡ μετὰ τὴν γραμματιστοῦ (*grammatista* ἢ *litterator*) καὶ γραμματικοῦ (*grammaticus* ἢ *litteratus*) ἀντίθεσις (Suet. de ill. gr. 4.). Ἡ πρώτη λοιπὴ διδασκαλία τῶν στοιχείων ἐγίνετο ἐν τῷ στοιχειώδει σχολείῳ τινὸς *litteratoris* (ὅθεν ἡ διδασκαλία αὕτη ὀνομάζεται καὶ *prima litteratura*), καὶ περιελάμβανε πρῶτον τὴν διὰ συλλαβισμού μνησινόμενὴν ἀνάγνωσιν καὶ τὴν γραφήν, ἐν ᾗ κατ' ἀρχὰς ἡ χεὶρ ὠδηγεῖτο (Seneca ep. 94. Quintil. I,

(14) *Fabulae Atellanae* ἦσαν τὰ πρῶτα δοκίμια ἐθνικοῦ καὶ γνησίως ἰταλικοῦ δράματος παριστάμενα οὐχὶ ὑπὸ ἰδίῳ ὑποκριτῶν, ἀλλ' ὑπὸ Ῥωμαίων ἐλευθέρων νέων, κατὰ τὴν τοῦ Στράβωνος (ἐ σ. 233 ἢ 236) μαρτυρίαν πολλὰς καὶ ἐν ὁμοίᾳ διαλέκτῳ, ὅπερ, ἐν παρόδῳ εἰρήσθω, θελοῖ μεγάλην συγγένειαν τῶν δύο ἐκείνων γλωσσῶν, Ῥωμαϊκῆς καὶ ὁσκιῆς. Ὀνομασθήσαν δ' οὕτως ἐκ τῆς ὁσκιῆς πόλεως Ἀτέλλας (*Atella*). κτλ.

(12) Πρὸλ. καὶ περὶ τούτων Ἀσωπ. αὐτόθι σελ. νγ'.

(13) Πρὸλ. Ἀσωπ. αὐτόθι σελ. πς'.—πς'.

I, 27. Vopisc. vit. Imp. Tac. c. b.), ἀπομνημόνευσιν διδασκτικῶν ἀποφθεγμάτων καὶ γνώμων ἐκ γνωμολογικῶν στοιχειωδῶν βιβλίων, λογισμὸν ἐπὶ τραπεζοειδῶν πινακίων διὰ τῶν ψήφων (*calculus* ὅθεν τὸ *calculari* = λογίζεσθαι, λογαριάζειν), κυρίως δὲ κατὰ πρακτικώτατον τρόπον διὰ τῶν δακτύλων (Horat. Sat. I, b. 71.). Ὁ διὰ τῶν δακτύλων λογισμὸς ἦν ἤδη καὶ παρ' Ἑλλήσιν εὐχρηστος κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἡροδότου (ΣΤ. 63.). Ἐν τούτῳ τῷ κλάδῳ τῆς τῶν νέων παιδείας, τῷ λογισμῷ δηλ., ἀπεδείχθη παρὰ Ῥωμαίοις εὐθὺς μεγάλη δραστηριότης, ἣν ὁ μὲν Οὐενουσίνοσ ἀστείως ἐλέγχει, ὁ δὲ ὀξύτερος Ἰουθενάλιος πικρῶς σκώπτει (Horat. ἐνθ' ἄνωτ. καὶ epist. I, 1, 53 καὶ Iuv. XIV, 115. 230. καὶ.). Ἀλλὰ τοῦτο προήρχετο ἀναγκαίως ἐκ τῆς πολιτικῆς τάσεως καὶ πράξεως τῶν Ῥωμαίων. Ἐδείκνυντο ἐν μικρῷ χρόνῳ ἐπιτήδειοι οἰκονόμοι ἐν τε τοῖς μεγάλοις καὶ ἐν τοῖς μικροῖς, ἐν τῇ διοικήσει καὶ τῶν τῆς πολιτείας καὶ τῶν τῆς οἰκίας. Ὅθεν ἐνταῦθα λίαν εὐκτὸν ἦν νὰ γείνη τις καλὸς καὶ ταχὺς λογιστής.

Ἡ ἐν τῷ σχολείῳ τοῦ γραμματιστοῦ (*grammatista* ἢ *litterator*) διδασκαλία πιθανῶς δὲν περιορίζετο ἐντελῶς εἰς τὰ πρῶτα στοιχεῖα, ἀλλὰ βαθμυδὸν ἀνέβαινε μέχρι τῆς ἐρμηνείας, εὐκόλων, δημοτικῶν ποιημάτων, ἐν ᾗ ὁμῶς ἐσκοπεῖτο μᾶλλον ἢ ὀρθή, εὐήχος ἔκφρασις, προφορὰ καὶ ἀπαγγελία. Ὅτι δὲ καὶ τὰ σχολεῖα τῶν γραμματικῶν (*grammatici*), ἐν αἷς ἐξαιρέτως ποιητὰς ἐρμήνευον καὶ διαφόρως ἐπραγματεύοντο, ἤδη τῷ ὠριμωτέρῳ παιδί ἦσαν προσίτα, ἐξάγεται ἐξ ἐκείνου τοῦ χωρίου τοῦ Ὀρατιίου, ὅπου δηλοῖ, ὅτι ὁ αὐστηρὸς Ὀρβίλιος ἐρμηνεύει αὐτῷ (*parvo*) τὰ ποιήματα τοῦ Λιδίου (Ep. II, 1, 70. Τοῦτο σημαίνουναι αἱ ἐξ Epist. II, 1, 126 λέξεις *Os tenerum pueri balbumque poeta figurat*. πρὸλ. Quintil. I, 8, 1—3. καὶ Cic. de orat. III, 11, 12. 43. 44.). Διότι ὁ Σουητώνιος (de ill. 9.) ῥητῶς ἐξαγγέλλει, ὅτι ὁ Ὀρβίλιος δὲν ἦτο *grammatista*, ἀλλὰ *grammaticus*.

Καὶ ἡ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης μάθησις ἦν ἤδη εἰσηγμένη εἰς τὴν σειράν τῶν παιδευμάτων. Ὁ Κοϊντίλιανὸς ἀπῆται, ὅπως ἀπὸ ταύτης γίνηται ἡ ἀρχή, διότι ἡ λατινικὴ ὡς μητρικὴ γλῶσσα ἤδη σέκοθεν παρουσιάζετο, ὡς ἐλεγε. Πρὸς τούτοις ὁ παῖς συγχρόνως ὤφειλε νὰ διδάσκηται πρωῒμως καὶ ἑλληνικὰς ἐπιστήμας (Quint. I, 1, 12.).

Τῆς ὠριμωτέρας ἡλικίας ἐπελθούσης, ἤρχιζε δευτέρως τις περίοδος, ἡ γραμματικοῦ ῥητορικῆς, ὑπὸ τὴν καθηγεσίαν τινὸς γραμματικοῦ (*grammaticus* ἢ *litteratus*), ὃς ἐρμήνευε συγγραφάς, ἤσκει τοὺς μαθητὰς του ἐν τῇ πρακτικῇ ἐργασίᾳ, ἐν τῇ ἀπαγγελίᾳ καὶ τῷ διαλόγῳ ἤτοι συζητήσει, ἀποδύετο ἰδίως εἰς κομψότητα ἐν τῇ ἐκφράσει καὶ εὐφωνίᾳ ἐν τῇ προφορᾷ. Τούλάχιστον περὶ τὸ τέλος τῆς δημοκρατίας ἢ φιλοκαλίας τοῦ πεπαιδευμένου Ῥωμαίου καὶ ὑπὸ τὴν τελευταίαν σχέσιν εἶχε φθάσει εἰς ὑψηλὸν τινα βαθμὸν (Cic. parad. III, 2, Orator. c. 51.). προσέτι ἀνεπάρηται καὶ φωνασκοῖ (*phonasci*),

οἷτινες ἐμόρφουν τὴν φωνήν καὶ εἰσηγοῦντο εἰς τὴν ὀρθὴν ἁρμονίαν (πρὸλ. Inscr. Latin. sel. Orelli I, n 2635.). Ἀλλως τε τὰ σχολεῖα τῶν γραμματικῶν οὐ σπανίως ἐποιτῶντο καὶ ὑπὸ ἐπισήμων ἀνδρῶν (Suet. de ill. gram. 7.). Ὑπὸ τὴν ὑφήγησιν τοῦ λατίνου ῥήτορος (*rhetor latinus*) ἐπραγματεύοντο ἀδιαιρέτως αἱ *causae*, *controversiae*, *suasoriae* (Seneca Controv. prooem. 1.). (15) Ὁ δὲ Ἑλλήν ῥήτωρ (*rhetor Graecus*) ὑφηγεῖτο, ὅπως ἰδιοποιῶνται τὴν καλλονὴν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης διὰ μεταφράσεως καὶ μιμήσεως ἑλλήνων συγγραφέων, προσέτι ἠσχοῦντο καὶ ἐν ἑλληνικῇ ἀπαγγελίᾳ (Cic. Brut. c. 90.). Μετὰ τοιούτων προπαρασκευῶν ἤρχετο κατόπιν ἡ ἀκρόασις δημοσίων λόγων ἐν τῇ ἀγορᾷ (*forum*).

Ἐν τούτοις ἔπρεπε πρῶτον νὰ προσδιορισθῇ, τί στάδιον ἐμελλε διατρέχειν ὁ ἤδη ἐφηδὸς Ῥωμαῖος, εἰάν ἐμελλε κατ' ἐξοχὴν εἰς τὰ πολεμικὰ ἀφιερῶσθαι, ἢ ὡς πολιτικὸς, ἢ ῥήτωρ, ἢ νομικὸς εἰς τὸν δημόσιον βίον εἰσελθεῖν. Καί τοι δὲ τὰ διάφορα ταῦτα στάδια κατὰ τινὰς σχέσεις διεσταυροῦντο, ὅμως ἀπῆτον διαφόρους βασίμους σπουδὰς. Ὁ μέλλων στρατηγὸς εὗρισκεν ἐν τῷ στρατοπέδῳ τὸ ἄριστον προπαιδευτήριον· σύσκηνος (*contubernalis*) ὢν μετ' ἀρίστων στραταρχῶν καὶ πρακτικῶν πολεμιστῶν ἐμόρφωτο πειθαρχικῶς εἰς τὰ παραγγέλματα (Πολυβ. 31, 37.). Ὁ μέλλων πολιτικὸς, ὁ ῥήτωρ καὶ ὁ νομικὸς (*juris consultus*) μετὰ τὴν περαιώσιν τῶν σπουδῶν εἶχον δοκιμώτατον σχολεῖον περαιτέρως διαμορφώσεως τὴν ἀγορὰν (*forum*), τὴν βουλὴν (*senatus*) καὶ τὴν διοίκησιν τῶν ἐπαρχιῶν (*provincia*). Καὶ αὐτὰ τὰ ἱερατικὰ ἀξιώματα κατὰ μέγιστον μέρος ἀνῆλθον εἰς τὰ ὑπουργήματα τοῦ πολιτικοῦ ἀνδρός.

Ἄλλος ἦτο ὁ μὲν λαμπρὸς, ἀλλ' ἐπὶ πολὺ ἐν μεγάλῃ τιμῇ διατελέσας προσρισμὸς τοῦ νέου Ῥωμαίου ἢ ὁ τοῦ οἴκου ὄμορος. Πρὸς τοῦτο διωρίζοντο οἱ ἀφρεῖς καὶ οἱ μὴ ἔχοντες κλίσιν εἰς ὑψηλότερόν τι ἔργον. Οὗτοι ἐπέμποντο εἰς τινα ἑπαυλίαν (*praedium*), ἵνα μαθόντες ἐκεῖ τὴν ἀγροτικὴν οἰκονομίαν, ἔπειτα διοικῶσιν αὐτὴν ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τινος ἐπιτρόπου ἢ ἐπιμελητοῦ τῆς ἐπαύλεως (*villicus*). Ὅσῳ ὀλιγώτερον ἤρχοντο εἰς ἐπιμεσίαν πρὸς τὴν πόλιν, τόσῳ μᾶλλον διέπρεπον ἐπὶ ἀπλότητι καὶ ἀμεραιότητι ἡθῶν, ἰδίως δ' ἐπὶ οἰκονομίᾳ καὶ φιλοπονίᾳ (πρὸλ. Cic. pro Rose. Amer 15. καὶ.). Ἀλλως τ' ἐπὶ πάντων τῶν ὑπουργημάτων παρετηροῦντο ἐξαιρέτως ἡ *dignitas* καὶ ἡ *utilitas* Cic. pro Mur. 10.). Ὡς καθ' ὅμοιον τρόπον ἐπὶ τῆς διατιμῆσεως ἐπαρχίας τινὸς πρὸ πάντων ἡ *dignitas* καὶ ἡ *utilitas* ὀρίζον τὴν τιμὴν (*taxatio*) (Cic. in Verr. II, 2. c. 1.). Ἡ συμπεροντολογία ἢ χρησιμοθηρία πάντοτε μεγάλῃν ἰσχὺν εἶχεν ἐν Ῥώμῃ, καὶ αἱ *artes pecuniosae* ἠγαπῶντο

(15) «Cum discipuli assemnas apud Marillum rhetorem, hominem satis aridum, paucissima belle, sed non vulgato genere dicentem.

Ab ea autem controversia incipiam, quam primam declamasse Latroem meum memini, admodum juvenem, in Marilli schola, cum jam coepisset diem ducere.» κτλ.

γενικῶς (Martial. V, 56, 9.). Ταύτην τὴν ἀρχὴν τῆς χρησιμοθηρίας ἀριστα ἀντιτίθουσιν ἰδίως ὁ Ὁράσιος τῇ εὐγενεῖ ἀρχῇ τοῦ ἑλληνισμοῦ (16). Ἡ *utilitas* μετ' ὀλίγον ἐνεῖνε τὸ ἐπικρατοῦν στοιχεῖον ἐν τοῖς γράμμασι (bonae, honestae, liberae ingenuae artes).

Ὁ Ῥωμαῖος νέος ἄμα ἀρχόμενος τὰ ἐν τῷ δημοσίῳ βίῳ στάδιόν του ἐφίλειτο ποῦτον μετὰ τινος ἐπισήμου πολιτικοῦ ἀνδρός, ἠκολούθει αὐτῷ κατὰ τὰ δημόσια του ἔργα καὶ ἀνῆκεν εἰς τὴν ἀκολουθίαν αὐτοῦ. Παρ' Ἑλλήσιν ἐπὶ τῆς ἀκμῆς τῶν πολιτειῶν, μάλιστα ἐν Ἀθήναις, εὕρισκον ἐνίοτε ὁμοίαν σχέσιν (Πλουτ. Θεμιστ. 2.). (17)

Ὁ δὲ βουλούμενος ἐν τῇ ρητορικῇ κατ' ἐξοχὴν ἐκπαιδεύσθαι ἦγετο πρὸς ἓνα τῶν ἐξηγουτέρων πολιτικῶν ρητόρων (Diat de orat 34.). Ἡ σχέσις αὐτῇ σπανίως φαίνεται συμβαίνουσα παρ' Ἑλλήσι, διότι ἐκεῖ ἢ εἰς ῥήτορα ἐκπαιδεύσει· περιωρίζεται μᾶλλον εἰς τὰς σχολὰς τῶν ρητόρων, αὗται διευθύνοντο συνήθως μὲν ὑπὸ τινος τοῦ πρακτικῶν ἀποστρεφόμενου ρητοροδιδασκάλου, οἷος ὁ Ἰσοκράτης, ἐνίοτε δὲ καὶ ὑφ' ἑνὸς δημοσίου, πολιτικοῦ ῥήτορος, οἷος ὁ Δημοσθένης. Ὁ δ' αἰσχίνης καθιδρύσει ρητορικὴν σχολὴν πρῶτον καὶ μόνον ἐπὶ τῆς εἰς Ῥόδον ἐξορίας του, ὅπου ἦν αὐτῷ ἀπηγορευμένη ἡ δημοσία ρητορεία.

(Ἐπεται συνέχεια).

Ι. Δ. ΜΑΥΡΟΦΥΓΑΝΣ.

ΠΕΡΙ ΥΔΡΟΥΝΑΜΙΚΗΣ ΣΤΗΛΗΣ.

—ο—

Ὁ διδάκτωρ Λύγουστίνος Καρόσιος ἐκ Γενούης, οὗ τὸ ὄνομα νέαν ἐπαγγέλλεται δόξαν εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἐφευρε μηχανὴν μέλλουσαν μεγάλην νὰ ἐπιφέρει μεταβολὴν εἰς τε τὴν ἐπιστήμην καὶ εἰς τὴν βιομηχανίαν.

Τὴν μηχανὴν ταύτην καλεῖ *ὕδροδυναμικὴν στήλην*· ἀξιοῖ δὲ ὅτι αὕτη παράγει ἀδιαλείπτως τὴν κινητικὴν δύναμιν, καὶ μέλλει νὰ ἐκθρονίσῃ τὸν ἀτμόν.

(16) *Grajis ingenium, Grajis dedit ore rotundo
Musa loqui, praeter laudem nullius avaris.
Romani pueri longis rationibus assem
Discunt in partes centum diducere,*
κτλ. Hor. Art. poet. 323. καξ.

(17) «Μᾶλλον οὖν ἂν τις προσέχοι τοῖς Μνησιόλου τὸν Θεμιστοκλῆα τοῦ Φρεαρίου ζηλωτὴν γενέσθαι· λέγουσιν, οὐτε ῥήτορας ὄντος, οὐτε τῶν φυσικῶν κληθέντων φιλοσόφου, ἀλλὰ τὴν καλούμενην σοφίαν, οὗσαν δὲ δεινότητα πολιτικὴν καὶ δραστήριον σύνεσιν ἐπιτήδευμα παπορημένου καὶ διασώζοντος ὥσπερ αἴρουν ἀπὸ Σόλωνος· ἦν οἱ μετὰ ταῦτα δικανικῶς μίξαντες τέχναις, καὶ μεταγαγόντες ἀπὸ τὴν πράξεων τὴν ἀσκήσιν ἐπὶ τοῖς λόγοις, σοφιστῶν προσηγορέθησαν. Τούτῳ μὲν οὖν ἤδη πολιτευόμενος ἐπλησίαζεν. »

Ἴδου εἰς τί συνίσταται ἡ ἐφεύρεσις αὕτη, ἥτις ὡς πᾶσαι αἱ μεγάλαι ἀρχαί, εἶναι ἀπλὴ κατὰ τὸ φαινόμενον. Ἡ *ὕδροδυναμικὴ* ἢ μᾶλλον *ἤλεκτρομαγνητικὴ* στήλη στηρίζεται ἐπὶ τῆς θεωρίας τῶν ἤλεκτροχημικῶν ἰσοδυνάμων, καὶ ἐπὶ τοῦ νόμου τοῦ καλουμένου τοῦ Φαραδαίη, καθ' ὃν τὸ ἤλεκτρικὸν ρεῦμα εἶναι κατ' ἐξῆς λόγον τῆς χημικῆς ἐνεργείας, καὶ ἐπομένως ὁ ἤλεκτρισμός ὁ χρησιμεύων εἰς ἀποσύνθεσιν ποσότητος τινος ὕδατος εἰς τὰ δύο στοιχεῖά του, τὸ ὀξυγόνον καὶ τὸ ὑδρογόνον, εἶναι ἴσος τῷ πηγάζοντι ἐκ τῆς συνθέσεως τῶν δύο τούτων στοιχείων πρὸς παραγωγὴν ἴσης ποσότητος ὕδατος. Ὁ φυσιοδίης Κ. Γρόβης ἀπέδειξεν ἀναμφισπόητον τὴν ἀρχὴν ταύτην, διὰ τῆς λεγομένης στήλης τοῦ ἀερίου, ἐν ἣ τὸ ἀέριον τὸ χρησιμεύον πρὸς σύθεσιν τοῦ ὕδατος εἶναι ἴσον πρὸς τὸ γινόμενον ἐκ τῆς ἀποσυνθέσεως ἴσου ὕδατος. Ἡ αὕτη ἀρχὴ ἀποδείκνυται καὶ εἰς τοῦ Πουλλιέττου τὰ Στοιχεῖα τῆς πειραματικῆς φυσικῆς καὶ μετεωρολογίας.

Ἐπὶ τῶν δεδομένων τούτων στηρίξας τὴν ἀνακάλυψίν του, ὁ Κ. Καρόσιος ἐζήτησε καὶ ἔλαβε διπλώματα ἐφευρέσεως παρὰ τῆς Γαλλίας, Ἀγγλίας, τῆς Ἀμερικῆς καὶ ὅλων σχεδὸν τῶν εὐρωπαϊκῶν ἐπικρατειῶν.

Ἰσως ἄλλοτε δημοσιεύσωμεν πλήρη τὴν περιγραφὴν ὡς καὶ τὴν εἰκόνα τῆς μηχανῆς τοῦ Κ. Καρόσιου, ἥτις ἄλλως δυσκόλως δύναται νὰ γίνῃ καταληπτὴ· ἐνταῦθα δὲ μεταφράζομεν μόνον τὸν τελευταῖον παράγραφον τῆς ἀναφορᾶς δι' ἧς ὁ Κ. Καρόσιος ἐζήτησε παρὰ τῆς Γαλλικῆς Κυβερνήσεως τὸ διπλῶμα τῆς ἐφευρέσεως.

«Ἐξηγήσας, λέγει, τὴν φύσιν τῆς ἐφευρέσεώς μου, ὡς καὶ τὸν τρόπον τῆς ἐφαρμογῆς αὐτῆς, ἐπιθυμῶ νὰ διασαφίσω, ὅτι δὲν περιορίζομαι εἰς μόνον τὸ σχῆμα καὶ τὰς διαστάσεις τῆς μηχανῆς ἣν διέγραψα, οὐδ' εἰς τὴν χρῆσιν τῶν ὑλῶν μόνων ἃς ἀπρέβην ὡς χρησίμους εἰς τὴν κατασκευὴν αὐτῆς, διότι καὶ τὸ σχῆμα καὶ αἱ ὑλὴ δύνανται νὰ μεταβληθῶσι διαφόρως ἂν μόνον διατηρηθῇ ὁ εἰδικὸς τῆς ἐφευρέσεως χαρακτήρ. »

Ὁ Κ. Σείμης, διάσημος Προῦσος μηχανικός, μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῶν μηχανικῶν τοῦ Λονδίνου καὶ πολλῶν ἄλλων ἀκαδημιῶν, γνωστὸς δὲ καὶ διὰ πολλῶν συγγραμμάτων καὶ ἐφευρέσεων φυσικῶν καὶ μηχανικῶν, λαβὼν τὴν ἐντολὴν νὰ ἐφαρμόσῃ τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ Καρόσιου, ἀποπερατοῖ τὴν ἐκθεσὶν του ὡς ἔπεται·

«Ἡ μηχανὴ τοῦ Καρόσιου εἶναι κυρίως θερμαντικὴ μηχανή, ἔχουσα ὅμως τὸ πλεονέκτημα, ὅτι τῶν ἀερίων, καθ' ὃ ἐμμένων ἐν αὐτῇ, δύναται νὰ γίνῃ χρῆσις εἰς θερμοκρασίαν ἀνωτέραν τῆς τῶν περιειμένων σωμάτων, ἥται τοῦ ὕδατος ἢ τοῦ ἀέρος, ἅτινα δύνανται ἐπομένως νὰ εἶναι ἀγωγοί, χορηγούντες μέρος τῆς ἰδίας αὐτῶν θερμότητος, ἐν ᾧ ἐνταῖς μηχαναῖς τῆς ἐνεργούσης δι' ὑψηλῆς θερμοκρασίας ἡ θερμότης αὕτη ἀνάγκη νὰ παραχθῇ τεχνητῶς. Ἡ μόνη δ' ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ δαπανώμενη